

Jeney János¹

A MAGYAR NÉPESSÉG FELTÉRKÉPEZÉSE A 19. SZÁZAD VÉGÉN/ 20. SZÁZAD ELEJÉN

Magyarország területén élő népeket ábrázoló térképek készítése a történelem során a 19. század közepétől a 20. század közepéig élte virágkorát. Ezeket a térképeket nemcsak Magyarországon, hanem a világ számos más országában, elsősorban Németországban és Ausztriában készítették, de készültek a környező országokban is, valamint Angliában és Amerikában is. Szembetűnő különbség a térképek jelkulcsa között az adott ország kartográfiai hagyományában, az ország érdekei és a különböző etnikai csoportok közötti konfliktusokban rejlik. A vörös színnel ábrázolt népcsoport minden esetben vagy az a népcsoport amelyik a térképet készítő ország államalkotója, vagy az a népcsoport, amelyikkel az az ország, amelyikben a térkép készült, legjobban szimpatizál. Ugyanakkor az, hogy melyik egyéb népesség legyen a „legfeltűnőbb” az a szerint lett kiválasztva, hogy az adott országnak melyik nép többségben való feltüntetése állt érdekében. Például azok az államok, amelyek érdekeltek voltak Magyarország feldarabolásában a trianoni béketárgyalásokon, olyan térképeket készítették amelyiken a magyar népesség kevésbé volt feltűnő, különösen azokon a területeken, amelyekre igényt tartottak. Sok esetben (különösen román térképeken) az akkori Magyarországnak csak azokat a területeit ábrázolták, amelyekre ők igényt tartottak. Ezeken, ha nem is vörössel, de egy sötét, domináns színnel tüntették fel a román nyelvű népességet, és a magyart halvány, világos színnel, mint például világossárga. Az angol, francia és amerikai készítésű térképek hasonló képet mutattak. A magyar készítésű térképek ugyanakkor próbálták, amennyire lehet, a történelmi Magyarország területét minél inkább magyarul területként feltüntetni, ezzel megvédeni minél nagyobb területet. Sokszor a németek által lakott területeket egy pirosra közel álló színnel, sötét narancssal ábrázolták. A 19. században például a magyar kartográfiában a németeket sárga színnel tüntették fel a népességtérképeken, amit csak a trianoni békeszerződés aláírása előtt cseréltek meg az előbb említett narancsra. Érdekes, hogy német térképeken, amelyeken a magyarokat sárgával ábrázolták nem cserélték meg a jelkulcsot. Ugyanakkor néhány egyedi érdekes dolog megfigyelhető ezeken a térképeken is, mint például van egy Csehszlovákiát ábrázoló térkép Paul Langhanstól, amin a csehek és a szlovákok egy népként vannak ábrázolva, méghozzá fehérrel. Ez a módszer, bár ritka, de időként előfordult a térképeken, mint pl. a Karl Czöring által készített „Habsburg Birodalom népességtérképe” 1855-ből. Ezeken a térképeken minden esetben olyan népeket ábrázoltak fehérrel, akik nagy összefüggő területeken éltek. Így első ránézésre akár lakatlannak is tűnhet a terület. A szórványban élő népesség viszont a fehér felületekkel eltörpül. Általánosságban azonban nem lehet elmondani, hogy ezt a módszert alkalmazták volna.

Az összképet nézve a térképekkel mind az első világháború előtt, mind utána valójában harcot vívtak a különböző népek, akik Magyarországon éltek valamint azok az országok, amelyek ezen népek nemzetállamai voltak és Magyarország akkori területeire igényt tartottak. Jól mutatják ezek a törekvések a kartográfia politikai célú felhasználásának lehetőségeit.

Nagyon sok térkép a trianoni béketárgyalásokra készült mind magyar mind a győztes hatalmak részéről. Magyarországon a trianoni békeszerződés aláírását követően továbbra is készültek etnikai térképek, mivel az ország akkor a békeszerződésnek és etnikumok önrendelkezési elvének összeférhetetlenségét akarta bemutatni. Az alábbi példán három térkép összehasonlításával mutatom be

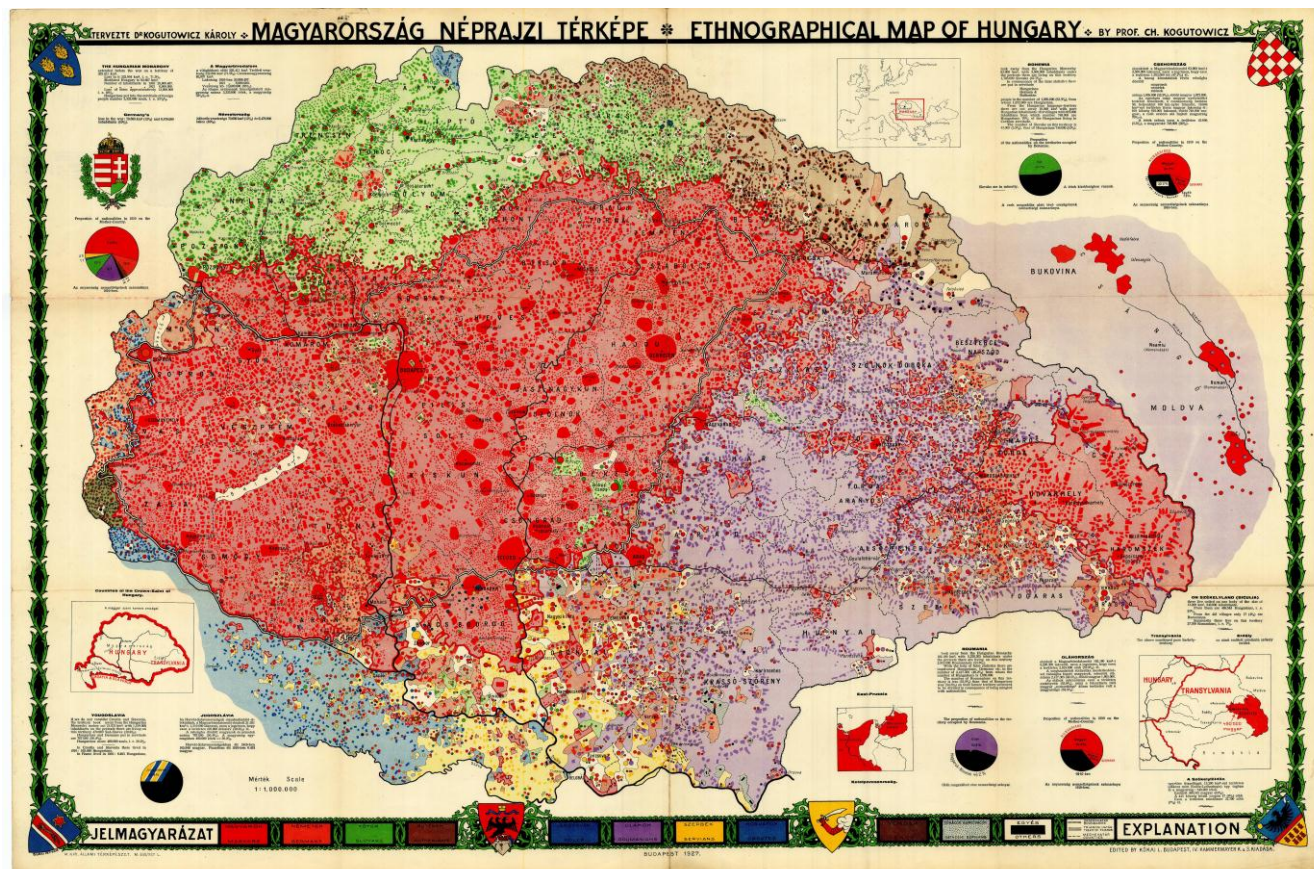
¹Jeney János: *Eötvös Loránd Tudományegyetem, Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék*
1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/A
E-mail: janer@map.elte.hu

ezt a jelenséget.

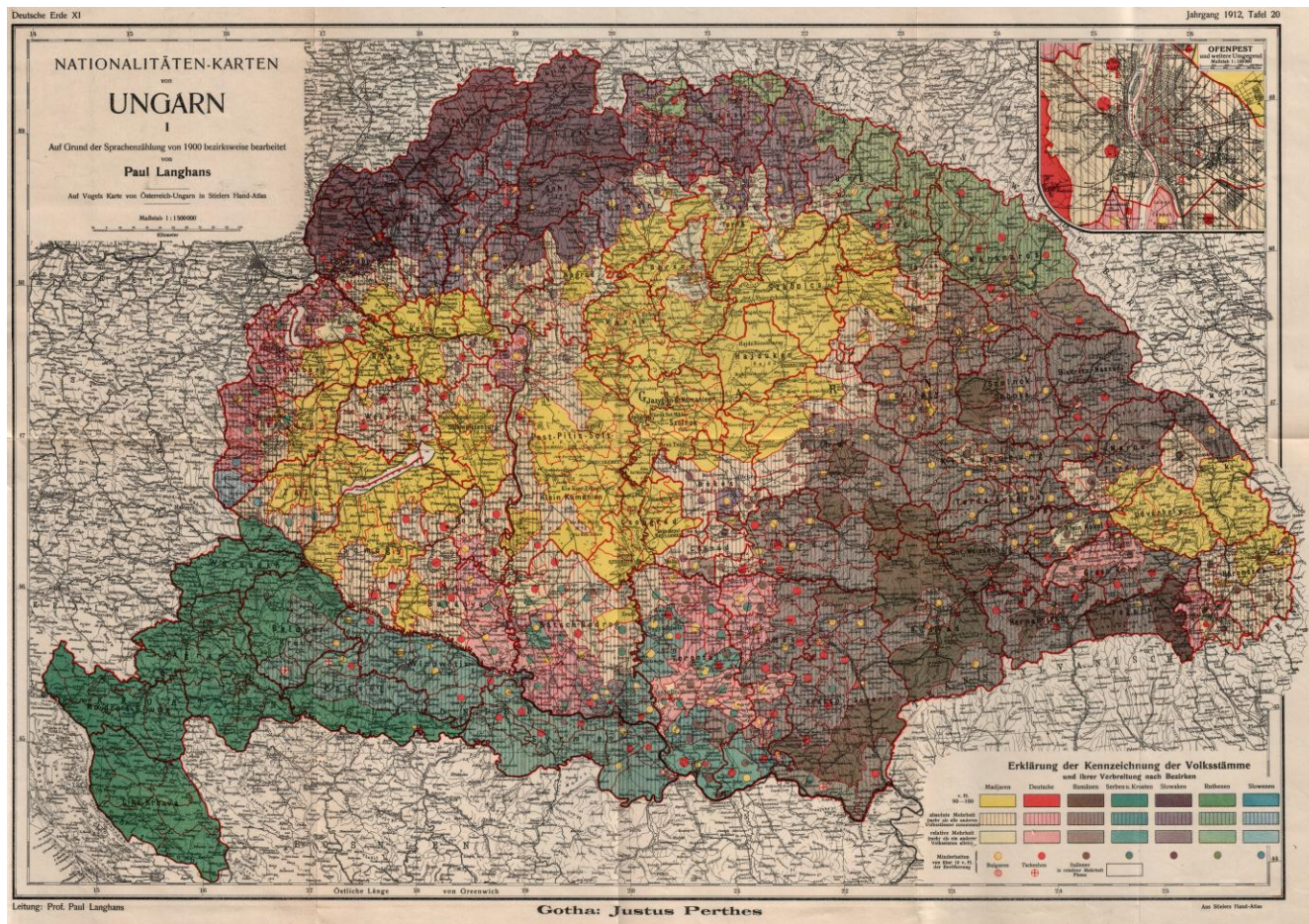
1919-ben Párizsban kiadták Románia történelmi, politikai és etnikai atlaszát. Ebben található a románok által lakott területek etnikai térképe. A magyarlakta területek jelentősen kisebbek mint más abból a korból származó más térképeken. Ha összehasonlítjuk Kogutowitz 1927-ban készített térképével akkor láthatjuk, hogy sokkal nagyobbak a székelyföldi magyarlakta területek mint a fent leírt párizsi térképen. Továbbá megjelennek rajta olyan román szórvány területek, mint például Debrecentől északra vagy pedig Nyíregyházán amelyek sem a Kogutowitz, sem más magyarok de még németek által készített térképen sem jelennek meg. A kivágot is enyhén túlnyúlik azon a területen amit a románok követeltek. Országhatárok nincsenek a térképen. A térképkészítő nem jelölt meg semmiféle forrást, így nem tudjuk mi alapján dolgozott. Hiteles források alapján viszont kijelenthetjük, hogy a Párizsban készített térképen nagyon sok eltérést lehet felfedezni. Ha a Magyarországon készített térképeket nem vesszük figyelembe, akkor is egyértelmű ez az elhajlás, mivel a német térképeken sem jelennek meg ezek a román szórványok. Azt viszont nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy ezt akik ezt a térképet készítették érdekelték voltak abban, hogy Magyarországot minél nagyobb mértékben megcsonkítsák és, hogy Románia minél nagyobb területekhez jusson.

A magyarok által készített térképek amennyiben közvetlen a trianoni békeszerződést megelőzően készültek azt hívatottak bemutatni, hogy a békeszerződés szerint mennyi magyar kerülne az új határokon kívülre. Ezzel a leendő határok elfogadhatatlanságát kívánták bemutatni. Azon térképek pedig amelyek a békeszerződés aláírását követően készültek a békeszerződés által létrejött igazságtalanságot akarták érzékeltetni az etnikai önrendelkezési jogokra hivatkozva. A Kogutowitz Károly által 1927-ben készített térképen egyértelműen látszik, hogy milyen mértékben kerültek a magyarok az új határokon kívülre. Ennek bemutatását az is segíti, hogy a trianoni határ fel van tüntetve a térképen. Egy másik érdekessége a térképnek, hogy a kelet-porosz exkláve látható az alján, majd mellette egy ábra ami bemutatja Székelyföldet mint a magyar etnikai tömböt ami távol van a trianoni béketárgyalások után megmaradt országtól és a környezetében lévő magyar tömbtől. Kelet-Poroszországban a versailles-i béke szerint népszavazást kellett kiírni arról, hogy a terület mely országhoz tartozzon ami elsöprő többséggel Németország mellett döntött. Ugyanezen követelést a magyarok részéről elutasították. Szembetűnő, hogy Németország háborús vesztesége is fel van tüntetve a térképlapon (a terület 12%-a, a lakosság 10%-a, viszont Magyarország területének 71.5%-á, lakosságának 65%-át veszítette el). A térképen lévő szövegekben az „elrabolt” szó jelenik meg az elszakított területekre, ezzel is éreztetve a békeszerződés igazságtalanságát.

Paul Langhans által készített Magyarország etnikai térképe 1912-ben a Deutsche Erde című német folyóiratban jelent meg. Ennek a lapnak akkor az volt a célja, hogy a világban élő németeket mutassa be és óvja a német kultúrát. Mivel Magyarországon is sok német élt, ezért a lap Magyarországgal is foglalkozott. Ezen a térképen a magyarok nincsenek olyan mértékben ábrázolva, mint Kogutowitz térképén (pl. Nagyvárad környéke). Ugyanakkor a Langhans térkép és a Kogutowitz térkép között nincsenek akkora eltérések mint a párizsi kiadású térkép és az előbbieket között. Ezen sincsenek a korábban említett román szórványok. Ugyanakkor megkülönböztet abszolút és relatív többséget, valamint létrehozott egy 90% és 100% közötti kategóriát. Ennek a három kategóriának a létrehozása adhatja ezeket az eltéréseket. Ez első térkép esetében egyáltalán nem feltételezhető, mivel ilyen jellegű kategorizálás nincs.

Térkép 2: Magyarország néprajzi térképe

Térkép 3: Magyarország nemzetiségi térképe

Források:

Térkép 1: Románia történelmi, politikai és etnikai angol és francia nyelvű atlasza 56. oldal, szerző ismeretlen, Párizs, 1919

Térkép 2: Magyarország néprajzi térképe, Dr. Kogutowitz Károly, Budapest 1928

Térkép 3: Die Deutsche Erde (folyóirat), 1912-es évfárat, XI. szám, 20. térkép, Gotha, 1912